

Наталія Вікторівна Чиренко,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії громадянського та морального виховання
Інституту проблем виховання НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 379.8.015.311:159.923.2

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ: СПЕЦИФІКА УЯВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ ТА ДОРΟΣЛИХ ЛІДЕРІВ ЩОДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ

Стаття посвячена актуальній проблемі виховання соціальної ініціативності підлітків в дитячих об'єднаннях скаутського типу, уточнена сутність поняття даного феномена. Охарактеризовані специфіку представлений підлітків – членів дитячих і молодіжних суспільних об'єднань і дорослих лідерів стосовно сутності поняття «соціальна ініціативність» і особливостей її формування в дитячих об'єднаннях скаутського типу.

Ключевые слова: соціальна ініціативність, дитячі організації і об'єднання, скаутське рухання, лідери.

The article is devoted to the topical issue education of social initiative adolescents in children's associations of the scout type, the essence of the concept of this phenomenon. The characteristic of the specific ideas adolescent and adult leaders on the essence of the concept of "social initiative" and especially its formation in children associations of the scout type.

Key words: social initiative, children's organizations and associations, Scouting, leaders.

Актуальність виховання у сучасних підлітків соціальної ініціативності зумовлюється вимогами сьогодення та зміною світоглядно-ціннісних орієнтирів суспільства, що спонукають до переосмислення особистісних якостей, характерних сучасній людині.

Такі якості, як самостійність, цілеспрямованість, здатність самостійно приймати рішення та брати за них відповідальність, упевненість у собі, рішучість, наполегливість, активність, творчість та гнучкість стають необхідними для успішного життєздійснення підростаючого покоління. Така особистість використовує власні здатності на повну силу, актуалізує потенціал, тобто є ініціативною.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити соціальну ініціативу як інтегровану якість особистості, що відображає готовність суб'єкта до самостійного висунення, пропагування та практичної реалізації соціально значущої ідеї [3, 4, 5].

Одним із соціальних інститутів виховання ініціативності виступають дитячі та молодіжні громадські організації та об'єднання. Для нас було важливо з'ясувати, як розуміють цей феномен підлітки – члени

дитячих об'єднань та дорослі лідери – виховники, які якості вважають необхідними для прояву соціальної ініціативності, які завдання ставлять перед собою та організацією [1, 2].

Отже, на основі аналізу даних, отриманих в ході анкетування охарактеризуємо специфіку уявлень підлітків та дорослих лідерів щодо сутності поняття «соціальна ініціативність» та особливостей її формування у дитячих об'єднаннях скаутського типу.

Підлітки – члени дитячих об'єднань скаутського типу. Сутність поняття «соціальна ініціативність» підлітки розуміють по-різному. Так, приблизно 30,5 % розуміють ініціативність як певне бажання, ідею та намір їх реалізувати («це якась задумка», «ініціативність людини – це її бажання», «бажання виконувати певне завдання» тощо), а 16,6 % підлітків вважають, що сутність соціальної ініціативності полягає у зацікавленості людини, її активності («коли людина проявляє зацікавленість», «це активність людини в певній сфері діяльності»).

За даними 18 % підлітків асоціюють ініціативність з активною участю людини у певній діяльності

(«у будь-якому питанні брати участь в обговоренні», «допомагати у реалізації проєктів дією чи думкою»). 34,9 % підлітків розуміють цей феномен як прояв особистої участі у житті суспільства, для якого характерні креативні нестандартні рішення («це прояв особистого курсу на реалізацію різноманітних ідей, що не є обов'язковим для звичайного сірого життя», «це нестандартне, альтернативне бачення ситуації при виконанні певної роботи»).

У ході опитування респондентам було поставлено запитання: хто має нести відповідальність за прояв ініціативи та її результат? Варто зазначити, що відповіді розподілилися практично порівну 50,9 % опитаних вважають, що відповідальність має нести колектив, а 49,1 % бажають перекласти відповідальність на керівника або координатора дитячого об'єднання (організації).

Оскільки життя дітей в об'єднаннях пов'язане з участю в різних акціях, проєктах, флешмобах та інших видах активної діяльності, ми вважали, що буде доречно з'ясувати: як ставляться батьки до проявів таких ініціатив? Переважна більшість вказує на те, що батьки завжди підтримують їх і сприяють виявленню ініціативності (66,7 %). Деяких батьків долучають до активної участі у діяльності об'єднання, організації дорослі лідери (16,7 %). На жаль, майже стільки ж батьків не підтримують громадську діяльність своєї дитини (16,6 %).

Беззаперечним фактом є те, що 100 % дітей вважають, що участь у діяльності дитячого об'єднання допомагає їм у розвитку соціальної ініціативності.

Серед якостей, що притаманні ініціативній людині, члени дитячих об'єднань виділяють такі: ініціативна людина має бути відповідальною (83,3 %) та доброзичливою (66,7 %). Не менш важливими якостями є наполегливість, оптимізм та стриманість (50 %). Те, що такій людині необхідно бути турботливою, терпимою, толерантною, чуйною, уважною, а також креативною, упевненою та рішучою вважають 33,3 % респондентів. На самостійність та дисциплінованість звертають увагу приблизно 16,7 %.

Такі відповіді можуть бути пов'язані з тим, що соціальна ініціативність часто спрямована на творення добра для інших (конкретної людини, спільноти, держави), тому такі якості, як доброзичливість, чуйність, терпіння, турботливість набувають для дітей важливого значення. Оптимізм і креативність вказують на їхнє бажання вирішувати поставлені завдання творчо і натхненно та спонукають до пошуку нових способів і підходів.

Дорослі лідери. З'ясувалося, що 28,7 % дорослих лідерів пов'язують соціальну ініціативність зі здатністю особистості висловлювати свою думку та творчо себе проявляти, вміти генерувати нові ідеї («... це здатність та сміливість висловлювати свою думку та креативність, просування нових ідей», «...здатність проявляти свої ідеї, втілювати їх в життя, генерувати пропозиції та ідеї», «...здатність знаходити та втілювати нові ідеї або вдосконалювати відоме»).

Для 21 % лідерів соціальна ініціативність – це бажання особистості проявити себе («...бажання досягти, бути попереду, саморозвиватися», «...бажання людини робити ті чи інші справи, відгукуватися на поклики людей, які потребують допомоги», «...бажання до активної діяльності, бажання дій та їх виконання»).

Встановлено, що 16 % опитаних вважають, що соціальна ініціативність – це відповідальність за власні ідеї, здатність їх самостійно реалізувати, бути цілеспрямованими та впевненими у своїх силах.

13,3 % вважають, що соціальна ініціативність – це активна діяльність особистості у суспільному житті («... це вольова якість, що виявляється в здатності до активних дій, участь у житті суспільства»).

Частина опитаних (14,3 %) вважає, що соціальна ініціативність – це здатність до активної діяльності без застосування зовнішніх спонукань («...коли не чекаєш, а сам бачиш, що потрібно робити», «це вибір мети і способів її досягнення», «здатність людини до самостійних вольових рішень»).

Приблизно 6,7 % опитаних пов'язують соціальну ініціативність з проявом дитиною власної думки та вмінням донести її до інших.

Для нас було важливо з'ясувати: без якої якості особистості неможливий прояв ініціативності? Відповіді розподілилися наступним чином: серед найважливіших, необхідних для прояву ініціативності, якостей респонденти надали перевагу впевненості (20 %) та бажанню (16,7 %).

Наступними було в рівній мірі зазначено відповідальність, самостійність та рішучість (по 13,3 %). Деякі респонденти вважають, що прояв ініціативності неможливий без активності (6,7 %), креативності (6,6 %), оптимізму та наполегливості (по 3,3 %).

Серед якостей, що заважають прояву ініціативності було названо наступні: стриманість, сором'язливість, невпевненість у власних силах – 43,3 %; лінь, бездіяльність – 24 %; байдужість – 14,3 %; відсутність досвіду або прикладу – 8,7 %; невідповідальне ставлення – 5,5 %; невміння мріяти – 4,2 %.

Дитячі об'єднання володіють значним виховним потенціалом та виступають дієвими партнерами інших соціальних інститутів у справі виховання підростаючого покоління. У цьому контексті, вважаємо, що важливо з'ясувати: які якості, на думку дорослих лідерів, необхідно виховувати у підлітків у дитячому об'єднанні?

Переважна більшість респондентів вважає, що найбільшу увагу дитячі об'єднання мають приділяти таким якостям, як: відповідальність (93,3 %), ініціативність (63,3 %) та відкритість до спілкування (56,7 %). 46,7% вважають, що необхідно зосереджувати увагу на вихованні активності, справедливості (43,3 %), доброти (40 %) та гідності (33,3 %). На турботливість та ерудованість вказують по 20 % респондентів.

Людяність, любов до ближнього та віру в себе вважають за необхідне виховувати приблизно 10 % лідерів.

Серед завдань в роботі з підлітками, що стоять перед дитячою організацією, дорослі лідери виділили

наступні. Переважна більшість вважає основним завданням розвиток особистості дитини (90 %). Для половини респондентів пріоритетним завданням є виховання лідерів (53,3 %) та організація дитячого самоврядування (56,7 %). Третина респондентів вважає, що одним з основних завдань є соціалізація особистості (30 %). 13,3 % звернули увагу на захист прав дітей.

Серед основних факторів, що стримують розвиток соціальної ініціативності у підлітків, дорослі лідери називають такі: відсутність бажання (51,7 %); не бажання нести відповідальність за свої дії (34,5 %); незацікавленість держави у вихованні ініціативної молоді (31 %). Окрім того, дорослі лідери рівною мірою вбачають стримуючі фактори у відсутності у підлітків можливості для прояву ініціатив та відсутності у них необхідних знань та досвіду такої діяльності (по 24,1 %). Ще однією з причин, що може впливати на розвиток ініціатив, є стримування ініціативи дітей з боку дорослих (20,7 %).

Аналіз відповідей виявив наступні тенденції

Серед основних завдань, що ставить перед собою дитяче об'єднання, пріоритетними є розвиток особистості дитини. Разом із тим існують фактори, що стримують розвиток ініціативності підлітків. Серед них потрібно виділити їх небажання проявляти ініціативність, нести відповідальність за свої дії, а також незацікавленість держави у ініціативній та активній молоді.

Соціальна ініціативність розуміється дорослими лідерами дитячих об'єднань скаутського типу як здатність особистості брати участь у житті суспільства, бажання проявити себе, вміти застосовувати у своїх діях творчий, нетрадиційний підхід.

Для того, щоб проявити себе особистості необхідно мати такі якості, як впевненість, рішучість, наполегливість і – що важливо – бажання це робити.

Найбільшу увагу дитячі об'єднання мають приділяти увагу вихованню таких якостей, як відповідальність та ініціативність.

Такі відповіді дають підстави вважати, що участь підлітків у дитячих об'єднаннях є сходинкою до їхньої повноцінної громадянської діяльності, школою виховання майбутніх активних громадян, становлення лідерів.

Використані літературні джерела

1. *Косенчук О. Г.* Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників в діяльності учнівського самоврядування [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / О. Г. Косенчук. – К., 2013. – 192 с.

2. *Лісовець О. В.* Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до роботи з громадськими дитячими та молодіжними організаціями [Текст]: дис. ... канд. наук: 13.00.05 / О. В. Лісовець. – К., 2008.

3. Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання [Текст]: монографія / О. В. Безпалько, О. В. Касьянова та ін.; наук. ред. Т. К. Окушко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД. – 260 с.

4. *Окушко Т. К.* Формування соціальної ініціативності підлітків в дитячому громадському об'єднанні [Текст] / Т. К. Окушко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Кіровоград: Імекс-ЛТД. – 2013. – Вип. 17. – Кн. 2. – С. 44–52.

5. *Романовська Л. І.* Соціально-психологічні засади діяльності дитячих громадських об'єднань як інституту соціального виховання [Текст] / Л. І. Романовська // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 3. – С. 4–9.

